

DAVID FOENKINOS

DE FAMILIE MARTIN

vertaald door Sanne van der Meij

Oorspronkelijke titel: *La famille Martin*
© Éditions Gallimard, Paris, 2020

B&L

De waarde van het toeval is gelijk aan de mate van
onwaarschijnlijkheid ervan.

– MILAN KUNDERA

Pagina 5: Milan Kundera, *Onsterfelijkheid*,
vert. Jana Beranová, Ambo Anthos, 1990.

Pagina 78: Luigi Pirandello, *Zes personages op zoek naar een
auteur*, vert. Max Nord, De Bezige Bij, 1963
[vertaling in dit geval: SvdM].

Pagina 93: Albert Cohen, *Het boek van mijn moeder*, vert. Paul
Syrier, Uitgeverij Van Genneep, 2012.

Pagina 104: 'Fuir le bonheur de peur qu'il ne se sauve', tekst en
muziek van Serge Gainsbourg © 1983 Melody Nelson Publishing.
Met veel dank aan Melody Nelson Publishing.

Pagina 150: *Le Dernier Métro* van François Truffaut,
scenario en dialogen van François Truffaut, Suzanne Schiffman
en Jan-Claude Grumberg.

Het schrijven lukte niet: ik zat op een dood spoor. Jarenlang had ik allerlei verhalen bedacht, waarvoor ik maar zelden inspiratie putte uit de realiteit. Op dat moment werkte ik aan een roman over schrijfateliers. Het verhaal speelde zich af rond een aan woorden gewijd weekend. Maar mijn woorden waren op. Mijn personages deden me nagenoeg niets, brachten me in een roes van verveling. Ik bedacht dat elk waargebeurd verhaal interessanter zou zijn. Elk leven dat geen verzinsel was. Tijdens signeersessies kwamen er regelmatig lezers naar me toe die zeiden: ‘U zou over mijn leven moeten schrijven. Dat zou nog eens een boek zijn!’ Dat was vast waar. Ik kon de straat op gaan, de eerste persoon die ik tegenkwam aanspreken en om een paar biografische elementen vragen, en dat zou me vrijwel zeker meer motiveren dan een nieuw idee. Zo is het allemaal begonnen. Ik zei echt tegen mezelf: je gaat de straat op, je stapt af op de eerste persoon die je ziet en die wordt het onderwerp van je boek.

Ik woon boven een reisbureau. Elke dag kom ik langs die merkwaardige, schemerige zaak. Een van de medewerksters staat vaak buiten te roken, terwijl ze ondertussen naar haar telefoon staart. Ik heb me weleens afgevraagd waar ze aan dacht; onbekenden zullen ook wel een leven hebben. Ik ging dan ook de deur uit met het idee dat zij de hoofdpersoon van mijn roman zou worden als zij daar zou staan roken.

Maar de onbekende vrouw stond er niet. Op een rook-sliert na werd ik haar biograaf. Een paar meter verderop

zag ik een oudere dame met een paarse trolley de straat oversteken. Ze trok meteen mijn blik. Die vrouw wist het nog niet, maar ze was zojuist het romaneske grondgebied binnengestapt. Ze was het hoofdpersonage van mijn nieuwe boek geworden (als ze mijn voorstel accepteerde natuurlijk). Ik had kunnen wachten tot ik geïnspireerd raakte of tot mijn aandacht toch door iemand anders werd getrokken. Maar nee, ik had gezegd: de eerste persoon die ik zie. Er was geen alternatief. Ik hoopte dat dit geplande toeval me zou leiden naar een sensationeel verhaal of naar zo'n levenslot dat je in staat stelt de essentiële vraagstukken van het leven te begrijpen. Eerlijk gezegd had ik al mijn hoop op deze vrouw gevestigd.

3

Ik liep op haar af en verontschuldigde me dat ik haar stoorde. Ik drukte me uit met de kruiperige beleefdheid van mensen die je iets willen verkopen. Ze vertraagde haar pas, vast verast zo te worden aangeklampt. Ik legde uit dat ik in de buurt woonde en dat ik schrijver was. Als je iemand aanspreekt die loopt, moet je meteen ter zake komen. Van oudere mensen wordt vaak gezegd dat ze wantrouwig zijn, maar zij schonk me direct een grote glimlach. Ik voelde me zelfverzekerd genoeg om mijn project uit de doeken te doen:

‘Het zit zo... Ik wil graag een boek over u schrijven.’

‘Pardon?’

‘Ja, dat klinkt misschien een beetje raar... Maar ik heb mezelf een soort uitdaging gesteld. Ik woon hier,’ zei ik, terwijl ik naar mijn gebouw wees. ‘Ik zal u de details besparen, maar ik heb me voorgenomen te schrijven over de eerste persoon die ik tegenkwam.’

‘Ik snap het niet.’

‘Zullen we een kopje koffie gaan drinken zodat ik het kan uitleggen?’

‘Nu?’

‘Ja.’

‘Ik kan nu niet. Ik moet naar huis. Ik heb dingen die in de vriezer moeten.’

‘Ach, ja, ik begrijp het,’ antwoordde ik, terwijl ik me afvroeg of dit eerste gesprek geen vreselijk zielige wending begon te nemen. Ik was opgewonden geweest vanwege mijn ingeving, maar ik was nu al op het punt aangekomen dat ik moest schrijven over het feit dat je ontdooide producten niet opnieuw mocht invriezen. Een aantal jaren nadat ik de Prix Renaudot had gewonnen, liepen nu de rillingen van de ondergang me over de rug.

Ik stelde voor op haar te wachten in het café aan het einde van de straat, maar ze had liever dat ik met haar meeging. Met de vraag haar te volgen, schonk ze me onmiddellijk haar vertrouwen. In haar plaats had ik een schrijver nooit zo gemakkelijk mijn huis binnengelaten. En al helemaal niet een schrijver die zonder inspiratie zat.

4

Een paar minuten later zat ik alleen in haar woonkamer. Zij rommelde in de keuken. Compleet onverwacht werd ik overrompeld door een heftige emotie. Mijn twee oma's waren er al jaren niet meer en het was heel lang geleden dat ik me midden in het decor van de ouderdom had bevonden. Er waren zoveel overeenkomsten: het tafelzeil, de luid tikkende klok, de gouden fotolijstjes rond de gezichten van

de kleinkinderen. Met een brok in mijn keel dacht ik terug aan mijn bezoeken. We zeiden niets tegen elkaar, maar ik hield van onze gesprekken.

Mijn hoofdpersoon kwam terug met een dienblad met een kop en koekjes. Ze had er niet aan gedacht ook maar iets voor zichzelf te pakken. Om haar gerust te stellen, vatte ik mijn carrière in een paar woorden samen, maar ze leek zich niet druk te maken. Dat ik een gevaarlijke man, bedrieger of oplichter kon zijn, kwam niet bij haar op. Later had ik haar gevraagd waar dat buitengewone vertrouwen vandaan kwam. 'U ziet eruit als een schrijver,' antwoordde ze, waar ik even van moest bijkomen. Als je het mij vraagt, ziet het overgrote deel van de schrijvers er wellustig of depressief uit. Soms allebei. En ik was dus, volgens die vrouw, het toonbeeld van een schrijver.

Ik stond te popelen om meer te weten te komen over mijn nieuwe romanpersonage. Wie was ze? Allereerst had ik haar achternaam nodig:

'Tricot,' zei ze.

'Tricot, zoals de stof?'

'Ja, precies.'

'En uw voornaam?'

'Madeleine.'

Zo zat ik ineens tegenover Madeleine Tricot. Een naam die me even van mijn stuk bracht. Dit had ik nooit kunnen verzinnen. Ik heb weleens weken gezocht naar de voor- of achternaam van een personage, vast overtuigd van de invloed van klank op het lot. Een naam hielp me zelfs om bepaalde temperamenten te begrijpen. Een Nathalie kon zich niet gedragen als een Sabine. Ik woog de voors en tegens van elke naam af. En nu was ik zonder dralen uitgekomen bij

Madeleine Tricot. Dat is het voordeel van de werkelijkheid: je wint tijd.

Er is ook een groot nadeel: het gebrek aan alternatieven. Ik had al een roman geschreven over een oma en de problematiek van het ouder worden. Zat ik nu weer vast aan dat thema? Ik werd er niet echt warm van, maar ik moest alle consequenties van mijn plan aanvaarden. Wat had het voor zin als ik aan de werkelijkheid begon te morrelen? Bij nader inzien dacht ik dat het geen toeval was dat ik Madeleine had ontmoet: schrijvers hebben met hun favoriete onderwerp een verhouding die in de buurt komt van een levenslange veroordeling.¹

5

Madeleine woonde al 42 jaar in de wijk. Wie weet was ik haar al eens tegengekomen, maar ze kwam me niet bekend voor. Ik woonde dan ook nog niet zo lang in de buurt, maar ik zwierf graag uren door de straten om na te denken. Ik was zo iemand voor wie schrijven lijkt op de annexatie van een grondgebied.

Madeleine kende ongetwijfeld de verhalen van heel wat inwoners van de wijk. Ze moest kinderen hebben zien opgroeien en burens zien overlijden. Ze moest weten achter welke nieuwe winkel een verdwenen boekhandel schuilging. Het had wel wat om een leven lang in dezelfde omgeving door te brengen. Wat mij voorkwam als een geografische

¹ De kans was natuurlijk ook klein dat ik in het zeventiende arrondissement van Parijs om tien uur 's ochtends een gogodanseres tegen het lijf was gelopen.

gevangenis, was ook een wereld vol herkenningspunten, vanzelfsprekendheden en zekerheden. Door mijn overdreven voorliefde voor vluchten verhuisde ik regelmatig (ik was ook het type dat zijn jas nooit uittrok in een restaurant). Eerlijk gezegd trok ik me graag terug uit het decor van mijn herinneringen, in tegenstelling tot Madeleine, die elke dag in de sporen van haar verleden trad. Als ze langs de school van haar dochters kwam, zag ze hen misschien nog naar haar toe rennen en om de hals vliegen terwijl ze ‘mama!’ riepen.

Aangezien we nog niet zo vertrouwd met elkaar waren, was ons gesprek in het begin alle kanten opgegaan. Na een paar minuten leek het alsof we allebei de context van onze ontmoeting kwijt waren. Dat bevestigt iets wat we allemaal al wisten: mensen praten graag over zichzelf. De mens is een vat vol autofictie. Ik merkte dat Madeleine opbloeide bij de gedachte dat iemand zich voor haar interesseerde. Waar begonnen we? Het laatste wat ik wilde was haar de weg wijzen in de rangorde van haar herinneringen. Uiteindelijk vroeg ze:

‘Moet ik eerst iets vertellen over mijn jeugd?’

‘Dat mag. Maar het hoeft niet. We kunnen ook beginnen met een andere periode uit uw leven.’

‘...’

Ze leek het even kwijt te zijn. Ik kon haar beter leiden door de doolhof van het verleden. Maar toen ik op het punt stond te beginnen met het interview, draaide ze haar hoofd naar een fotolijstje.

‘We kunnen het over René hebben, mijn man,’ zei ze. ‘Hij is er al heel lang niet meer... Hij zou het mooi hebben gevonden als we met hem beginnen.’

‘O, oké...’ antwoordde ik, ondertussen beseffend dat ik naast levende lezers ook dode tevreden moest stellen.

Madeleine haalde diep adem, alsof ze ging diepzeeduiken omdat de herinneringen op de bodem van de oceaan lagen. En ze begon te vertellen. Ze had René eind jaren zestig ontmoet, op een veertienjubilal in een brandweerkazerne. Zij en haar vriendin hadden besloten dat ze op zoek zouden gaan naar een knappe man om mee te dansen. Maar een nogal spichtige figuur was op haar afgestapt. Madeleine werd meteen geraakt door deze man, aan wie ze merkte dat hij het niet gewend was een onbekende aan te spreken. Wat inderdaad klopte. Hij moest iets uitzonderlijks hebben gevoeld, in zijn lijf of in zijn hart, om die stap te durven zetten.

René vertelde haar later waarom hij zo aangedaan was geweest. Volgens hem leek ze sprekend op actrice Michèle Alfa. Die Madeleine, net als ik, niet kende. Ze had na de oorlog dan ook niet in zoveel films gespeeld. Toen ze in een tijdschrift een foto van haar zag, was de jonge vrouw verbaasd geweest: de gelijkenis was ver te zoeken. Je kon hooguit zeggen dat ze een enigszins vergelijkbare houding had. Maar voor René was Madeleine nagenoeg het evenbeeld van deze obscure actrice. Zijn ontroering had uiteindelijk weinig met Michèle Alfa zelf te maken. De aanblik van Madeleine had hem teruggebracht naar een angstaanjagende gebeurtenis uit zijn jeugd, tijdens de oorlog. Zijn moeder zat in het verzet. De Milice zat achter haar aan en ze had haar zoontje verstopt in een bioscoop.² De doodsbange René had zich als het ware vastgeklampt aan de gezichten op het scherm. Van Michèle Alfa ging voor hem een onvergetelijke

² Het verhaal deed me denken aan regisseur Claude Lelouch, die regelmatig vertelde hoe zijn eigen moeder hem tijdens de bezetting hele dagen in een bioscoopzaal liet zitten en dat zijn roeping daar was ontstaan.

beschermende, geruststellende kracht uit. En toen vond hij iets meer dan twintig jaar later zo'n zelfde expressie terug in de blik van een vrouw op het brandweerbal. Madeleine had hem gevraagd hoe de film heette. '*L'aventure est au coin de la rue,*' had René geantwoord, 'het avontuur ligt op straat'. Ik verborg mijn verbazing: in die titel lag een vreemde knipoog naar mijn project besloten.

Madeleine was toen 33 jaar oud. Al haar vriendinnen waren al getrouwd en hadden een gezin. Ze dacht bij zichzelf dat de tijd misschien was gekomen om zich te gaan gedragen als een 'welopgevoed meisje'. Ze zei dat ze die woorden gebruikte als verwijzing naar het boek van Simone de Beauvoir, *Herinneringen van een welopgevoed meisje*, dat een paar jaar daarvoor was verschenen. Ze wilde haar man niet tekortdoen, maar vertelde liever de waarheid: ze had destijds meer geluisterd naar haar verstand dan naar haar gevoel. Het was zo fijn om te worden bemind door een geruststellende man die wist wat hij wilde, zo fijn dat je er de waarheid over je eigen gevoelens door kon vergeten. Op den duur had René's fijngevoeligheid het gewonnen. Er was geen twijfel over mogelijk: Madeleine had van hem gehouden. Maar ze was nooit zo verzot op hem geweest als op haar eerste liefde.

*

Ze viel even stil, ongetwijfeld omdat ze niet zo'n zin had om dit schijnbaar pijnlijke verhaal te vertellen. Sommige wonden helen nooit, dacht ik. Deze toespeling op een waarschijnlijk tragisch liefdesverhaal intrigeerde me natuurlijk. Voor mijn roman leek me dat een aanknopingspunt dat ik serieus moest overwegen. Ze vertrouwde me dit allemaal al zo spontaan toe dat ik haar niet wilde opjagen door te vragen om verder

in te gaan op wat ze net in grote lijnen had verteld. Ze zou er later wel op terugkomen. En al kan ik nu nog niet verklappen wat ik later nog te horen zou krijgen, ik kan wel alvast zeggen dat dit verhaal, vanwege het heftige karakter, een beslissende plaats inneemt in het boek.

*

We blijven even bij René. Na de ontmoeting op het bal spraken ze af elkaar snel weer te zien. Een paar maanden daarna trouwden ze en een paar jaar daarna werden ze ouders. Stéphanie werd geboren in 1974 en Valérie in 1975. In die tijd was het vrij ongewoon om pas moeder te worden rond je veertigste. Madeleine had het voor zich uit geschoven, vooral vanwege haar werk. Ze had genoten van het moederschap, maar ze had het moeilijk gehad met de gevolgen voor haar carrière. In haar ogen was dat een onrechtvaardigheid tegenover vrouwen, opgelegd door een mannenmaatschappij. 'Mijn man ging juist steeds meer werken. Ik was vaak alleen met de meisjes...' zei ze toen, op een toon waarin nog steeds verbittering doorklonk. Maar het leek nogal zinloos een dode verwijten te maken.

René had waarschijnlijk niet doorgehad hoe gefrustreerd zijn vrouw was. Hij was trots op zijn carrière bij het Parijse vervoersbedrijf RATP. Van eenvoudige metroconductor was hij tegen het einde van zijn carrière opgeklommen tot een van de hoogste leidinggevende functies. Het was zijn tweede familie, waardoor het pensioen erin hakte. Madeleine werd geconfronteerd met een compleet radeloze echtgenoot. 'Hij kon er niet tegen dat hij niets te doen had,' herhaalde ze drie keer, steeds zachter. Hij was er al twintig jaar niet meer, maar ons gesprek gaf het verleden de glans van een heel

recente emotie. René stond 's ochtends op als een soldaat zonder oorlog. Zijn vrouw spoorde hem aan om een cursus te volgen of vrijwilligerswerk te doen, maar daar wilde hij niets van weten. Eigenlijk was hij diep gekwetst geweest door de manier waarop zijn oud-collega's hem langzaam maar zeker de rug hadden toegekeerd. Hij was zich bewust geworden van de volstrekte ledigheid van de relaties die hij had opgebouwd, en nu leek alles hem zinloos.

Boven op die inzinking kwam darmkanker; een manier om een vage toestand een naam te geven. Bij zijn begrafenis, amper een jaar na zijn pensionering, waren veel RATP-leidinggevenden en -medewerkers aanwezig geweest. Madeleine had ze een voor een aangekeken zonder iets te zeggen. Enkele spraken een paar woorden tijdens de ceremonie, ze gaven hoog op van een rechtvaardige, warme man, maar hij kon die laattijdige betuigingen van een onvergetelijke vriendschap niet meer horen. Zijn vrouw vond hun gedrag ronduit zelig, maar ze zei niets. In plaats daarvan hield ze vast aan de herinnering aan de liefde tussen hen, die soort van vreedzame verstandhouding. Ze hadden zoveel bereikt samen, ze hadden geluk en verdriet gekend, en nu was het allemaal voorbij.

Madeleine had heel levendig over René verteld (het was bijna alsof hij straks bij ons in de woonkamer kon komen zitten). Dat was in mijn ogen het mooiste wat je kon achterlaten; dat je bleef voortleven in iemands hart. Ik vroeg me af hoe je je grote liefde kon overleven. Veertig of vijftig jaar met iemand doorbrengen, soms het gevoel krijgen dat die persoon je spiegelbeeld is, en dan is er op een dag niets meer. Je steekt je hand uit en raakt de wind aan, voelt vreemde bewegingen in bed of spreekt woorden uit die verworden tot een weesgesprek. Je leeft niet alleen, maar met een afwezigheid.

Op een gegeven moment zei Madeleine: 'Misschien kunnen we hem opzoeken op de begraafplaats?' Ik maakte me er beleefd van af door te doen alsof dat niet goed voelde (ieder zijn excuses). Het laatste wat ik wilde, was verwickeld raken in het schrijven van een roman die zou dienen als gieter voor de bloemen op een graf. Ik hield me liever bezig met de levenden. Ik maakte een bruggetje naar haar dochters. Ze werd meteen ongemakkelijk toen Stéphanies naam viel. Ik kon Madeleine niet zomaar uithoren; ik moest geduld hebben, dan zou het me wel lukken om alle onduidelijkheden op te helderen.

Stéphanie had een Amerikaan ontmoet en was naar Boston verhuisd. Als je Madeleine zo hoorde, klonk het bijna alsof ze met elke willekeurige man zou zijn getrouwd, zolang hij maar niet Frans was. Ze leek overigens niet veel van die Amerikaan te weten. De paar keer dat Madeleine hem had gezien, was hij steeds de vriendelijkheid zelve geweest. Maar volgens haar was zijn glimlach als een scheur in een muur: dat was het enige wat je zag, zodat je de muur en het huis eromheen vergat. Hij werkte bij een bank, maar Stéphanie trad nooit in details. Ze sprak haar moeder via Skype, en Madeleine werd er moedeloos van dat ze alleen zulke virtuele gesprekken kon voeren met haar dochter en haar twee kleindochters. Dat maakte het nogal lastig om ze een knuffel te geven. En dan was er nog de taal. Ze snapte niet waarom Stéphanie geen Frans sprak met haar kinderen. Op haar verjaardag hoorde Madeleine van de andere kant van het scherm 'Hello, oma' en 'Happy birthday, oma'. Het was alsof haar dochter een extra barrière opwierp.

Gelukkig woonde Valérie om de hoek en kwam zij bijna elke dag langs. Madeleine moest glimlachen: ‘De een zie ik nooit en de ander iets te vaak.’ Hoewel dat niet echt om te lachen was, leek het me een goede zaak dat mijn hoofdpersoon enige humor en zelfspot had. Ik vond het overigens bewonderenswaardig dat een vrouw van mijn leeftijd haar moeder zo vaak opzocht en informeerde of ze nog iets nodig had. Valérie moest het type mens zijn op wie je kon bouwen, die ‘voor een ander leefde’, zoals we doorgaans zeiden als we het hadden over zo’n leven vol familieverplichtingen en permanente zelfopoffering. Ik giste maar wat, aangezien Madeleine niet verder wilde uitweiden over haar dochters. Ik voelde duidelijk een afstand tussen de twee zussen. Later zou ik te horen krijgen dat ze elkaar niet meer spraken en wat de redenen waren voor de ruzie die jaren terugging.

8

Ik was blij met die eerste ontboezemingen. Mijn roman vorderde sneller dan ik had gehoopt. Maar ik moest niet te vroeg juichen. Als het zo makkelijk gaat, ben ik op mijn hoede. Vanzelfsprekendheid is een voorbode van naderend onheil. Die overtuiging maakt van mij misschien een pessimist, maar zo ben ik nu eenmaal: ik anticipeer liever op teleurstellingen. Ik hoopte echt dat Madeleines leven niet zou eindigen in de zoveelste onvoltooide roman.

Voorlopig had ik niets te vrezen. Ze stortte spontaan haar hart uit en ik liet haar door haar herinneringen dwalen zonder haar ook maar een beetje bij te sturen. Nadat ze het onderwerp van haar dochters snel had weggewimpeld, begon ze als vanzelf te praten over haar werkende leven.

Ze had gewerkt als naaister, in het bijzonder voor Karl Lagerfeld. Ik onderbrak haar meteen: vond ze het niet gek dat ze Tricot heette en zo’n beroep uitoefende? Dat moest haast wel voorbestemd zijn, toch?³ Dat had ze haar hele leven waarschijnlijk moeten aanhoren; ik maakte niet de meest scherpe opmerkingen. Ze vertelde dat het de achternaam van haar man was en dat ze al aan haar carrière was begonnen toen ze elkaar ontmoetten. Maar inderdaad, René had het tijdens hun tweede afspraakje opgemerkt: ‘Jij bent naaister en ik heet Tricot. We zijn voor elkaar gemaakt.’ Hij was blijkbaar ook niet altijd even inventief geweest met zijn woorden. Maar Madeleine had geglimlacht, en soms ontspint zich een heel leven vanuit een glimlach.

Ik vroeg meteen wat ze van Lagerfeld vond. ‘Hij was de eenvoudigste man die je je kunt voorstellen,’ antwoordde ze. ‘Totaal ongecompliceerd. Je snapte altijd meteen wat hij bedoelde.’ Dat strookte niet bepaald met het beeld dat ik van hem had. In mijn hoofd maakte ik even een zijsprong: dit was zeer goed nieuws voor mijn boek. Als Madeleine op een gegeven moment wat tegenviel, vanuit literair oogpunt welteverstaan, kon ik altijd nog strooien met wat sappige details over de Duitse meesterontwerper. Lagerfeld had alles in zich om een opwindend achtergrondpersonage te zijn.

Opgetogen haalde ze de jaren voor de geest die schijnbaar de mooiste van haar leven waren geweest: de Chanel-jaren. De komst van Lagerfeld, in een tijd dat het modehuis aan prestige had ingeboet, zou ze nooit vergeten. Zelfs het sluiten

³ Dat noemen we een aptoniem: als de betekenis van een naam gerelateerd is aan de drager. Op internet vind je hele lijsten met beroemde aptoniemen, van danser Benjamin Millepied tot filosoof Robert Grossetête.

van de deuren had op tafel gelegen. Toen de couturier voor het eerst zijn opwachting maakte, had hij zwijgend alle verdiepingen afgelopen. Een omzwerfing die maar bleef duren. Niemand wist wat zijn plan was: zou hij ingaan op het voorstel hoofdontwerper te worden? Hij bekeek aandachtig de stoffen, nam de sfeer van de plek in zich op. Madeleine vond hem heel knap. In tegenstelling tot wat je misschien zou denken, was hij geen snelle man. De boekenliefhebber liep zoals de bladzijden van een roman worden omgeslagen. Uiteindelijk kwam hij naar haar toe en stelde haar enkele vragen: hoelang werkte ze daar al? Wat vond ze van het bedrijf? Hoe zag ze de toekomst voor zich? Die eenvoud was haar altijd bijgebleven. Dat hij de tijd nam om na te denken en te luisteren naar de mensen die er zaten. Diezelfde avond was hij teruggekomen met een paar schetsen. Hij had geen ja gezegd; het was een impliciete toezegging. En dat was het begin van de ongelofelijke tweede adem van Chanel.

Toen Madeleine vijftig was en haar dochters tieners waren, werd hun opvoeding minder tijdrovend, en dus kon ze zich als nooit tevoren op haar werk storten. Ze hield van de opwindende van de modeshows, als het hele team druk in de weer was in de hysterie backstage. Het waren de hoogtijdagen van Inès de la Fressange, een aanbiddelijke, elegante vrouw, volgens Madeleine. 'Ze kwam zelfs op mijn afscheidsfeestje, dat zegt wel wat...' Wederom leek praten over het verleden veel los te maken bij Madeleine. Ik kreeg de indruk dat alles heel dicht bij haar stond. Soms heb je het gevoel dat je verre tijden kunt aanraken door enkel je hand uit te steken.

Ze glimlachte als ze sprak over de uitspattingen van het vak. Elke collectie nam krankzinnige vormen aan vanwege het

idee dat je met een lap stof een tijdperk kon vormgeven. Daar werd iedereen een beetje gek van. Ze herinnerde zich zoveel ruzies die achteraf onbenullig leken, gedoe om niets tussen onwetende stervelingen die nu als elkaars gelijken onder de grond lagen. Het ophalen van dit hectische verleden bracht Madeleine van de weeromstuit terug naar een dagelijks leven verstoken van plannen. Misschien zou mijn aanwezigheid haar een andere drijfveer geven. Ze leek in elk geval blij met mijn enthousiasme.

Daarna liet ze meer stiltes vallen, werd ze minder nauwkeurig en begon ze dezelfde anekdotes te herhalen. Ze was vast moe omdat ze al meer dan twee uur aan het praten was. Ik moest mijn bron niet uitputten. Ik stelde voor haar te laten rusten, maar ze vroeg me nog even te blijven, want haar dochter kwam zo.

Valérie was precies zoals ik me haar had voorgesteld. Ik had geen foto's van haar gezien, maar aan de hand van wat Madeleine me had verteld, had zich in mijn hoofd een beeld gevormd dat aardig bleek te kloppen. Ze was een vrij elegante vrouw, maar straalde ook een soort lusteloosheid uit. Een eerste indruk die overigens ongetwijfeld onder invloed stond van haar opstelling. Ze bekeek me meteen met wantrouwen en deed ook niet haar best de argwaan in haar blik te verbergen. Dat was begrijpelijk: haar moeder had een vreemde mee naar huis genomen die haar bestookte met vragen. Valérie dacht waarschijnlijk dat ik een zwendelaar was, wat op zich niet zo ver af lag van het werk van een schrijver.